

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

УДК 17.022.1

Іван Зязюн,
м. Київ

КРИЗА ЦІННОСТЕЙ – КАТАСТРОФА СУСПІЛЬСТВ І ДЕРЖАВ

Культура соціуму визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей та способів їх створення і трансляції. Це сфера розгортання багатств внутрішньої людини, це простір свободи. Культура людини синтезується в культурі основних форм співвідношення – практичної (культура діяльності, культура поведінки), теоретичної (культура мислення), духовно-практичної (культура почуттів, культура спілкування). Культура людини – це не віртуоз формально-етичної шляхетності, а інтелігент (за духовною сутністю), що сповідує активно-творчу життєву позицію і прагне найвищі здобутки людства, оптимальний раціоналізм діяльності спрямувати на утворення творчої свободи і гідності людини як вищої цінності [5, с. 124]. Особистість як ансамбль суспільних відносин інтродюкує найважливіші групові консенсуси, що є смислами, сповідування яких важливе для успішного розвитку всієї спільноти.

Ускладнення соціального життя вимагає розвитку ціннісної сфери – феномену „розподіленого управління” відомого сучасним менеджером. Групові цінності інтродюкуються психікою індивідуума і виступають в якості регуляторів цілепокладання, спілкування і діяльності.

Смислова життєва потреба і осмисленість (співвіднесеність із цілісною системою цінностей і цілей) природно розвивалися із притаманного будь-якій системі телеотропізму – потреби орієнтуватися в результатах започаткованих і розвинених функціональних зусиль – тим самим прогностично лоціуючи потенціальний життєвий простір.

Цінності – інтропсихічна, внутрішня підвалина соціального

управління, що поєднує особистісну смислову сферу з груповими орієнтаціями і узгодженнями в суспільстві. Цінності є психічною основою процесу соціалізації. Кінцевий контур потрібнісного біоуправління складається з генетичної (висхідної) і креативної (низхідної) ліній зв'язку поведінки, моделей і цінностей. Цей контур подвійно спрямований: спочатку – від потреб і інтересів до цінностей через спілкування, а потім цінність критеріально експертує цілі, згідно з потребами, що визначають, у свою чергу, поведінку, яка реалізується.

Цінності пов'язані з соціокультурним контекстом і можуть розглядатися як деякі кванти загального культурного поля. Саме в цьому розумінні цінності є структурними інваріантами різних культур, що визначають не лише змістову специфіку конкретної культури, як арсеналу ефективних адаптивних стратегій у суспільстві, але й як особливості її динаміки та розвитку. „Цінності в житті суспільства є соціально значимими орієнтирами діяльності суб'єктів, одним із факторів історичного розвитку. Вони становлять фундамент культури, а предметним полем формування цінностей є культура. Вона визначається через систему цінностей та ідей, що слугують для регулювання поведінки членів даного соціуму. У ціннісній формі людина не об'єктивує, а суб'єктивує зовнішню дійсність, привласнюючи її, наділяючи гуманістичними смислами, стверджуючи тотожність з собою. Тому цінність є лише те, що усвідомлюється, переживається як особистісне” [8, с. 401].

Кібернетичне розуміння суспільства полягає в уявленні його належності „до особливого класу універсальних адаптивно-адаптуючих систем” [4, с. 179]. У певному ракурсі культура також може розглядатися як багатовимірна програма адаптивного управління, що задає основні параметри самоорганізації суспільства і координує спільну активність достатньо автономних індивідів. При цьому культура може розумітися і як „світ матеріалізованих цінностей” [10, с. 38], і як своєрідний генератор структурності, притаманний всякій високоорганізованій системі. „Упорядкованість досягається обмеженням різноманітності можливих станів елементів системи за рахунок встановлення залежності одних елементів від інших. У цьому відношенні культура подібна біологічним і технічним програмуючим пристроям” [3, с. 56].

„Цінність” відноситься до таких загальнонаукових понять,

методологічне значення яких особливо значуще для педагогіки у її теоретичному та практичному забезпеченні освітньої системи громадян суспільства, зокрема уможливлення людині: „...повного індивідуального розвитку, задоволення природних потреб у розвитку; всебічну суб'єктну активність у мисленні й дії; суб'єктне самовизначення; самореалізацію через самотворення власної особистості й актуалізацію своїх можливостей у дії; прийняття світу й самої себе; самопізнання; постійного самовдосконалення; творчих пошуків; задоволення цікавості; використання власних задатків для реалізації свого життєвого сценарію (зокрема, під час вибору професії або напрямку дальшого навчання); успішного встановлення міжособистісних стосунків; пристосування до оточення, що змінюється” [1, с. 62]. Уособлюючи в собі один із ключових смислів сучасної суспільної думки, воно використовується у філософії, соціології, психології і педагогіці для означення об'єктів, явищ, процесів, їх властивостей, а також абстрактних ідей, які втілюють у собі моральні ідеали і виступають в якості еталонів повинного й бажаного суцього. Посутньо, вся різноманітність предметів людської діяльності, суспільних відносин, включених у їхнє коло природних явищ може виступати в якості цінностей як об'єктів ціннісних відношень, може оцінюватися в дихотомії добра й зла, істини й помилковості, краси й потворності, допустимого й заборонного, справедливого й несправедливого і т. ін.

У філософії проблема цінностей розглядається в нерозривному зв'язку з визначенням сутності людини, її творчої природи, її здатності створювати світ і саму себе згідно з мірою своїх цінностей. Людина формує свої цінності, постійно розрушуючи протиріччя між усталеним світом цінностей і анти-цінностей, використовує цінності як інструмент підтримки свого життєвого світу, захисту від розрух ентропійних процесів, що загрожують народжуваній ним реальності. Ціннісний підхід до світу вимагає розгляду об'єктивної реальності як результату людського самоствердження; світ при такому підході – передусім реальність, опанована людиною, перетворена у зміст її діяльності, свідомості, особистісної культури. Власне цінність виявляється і зумовлює людську діяльність через призму цілеорієнтованого бачення реальності завдяки потребам та інтересам людини, переведених на мову думок і почуттів, понять і образів, уявлень і суджень. Для оцінки людині необхідно мати розвинені уявлення

про цінності, що виступають у якості орієнтовних критеріїв адаптивної і діяльній активності індивідуума.

На базі ціннісних уявлень люди не лише оцінюють суще, але й обирають свої вчинки, вимагають і домагаються справедливості, здійснюють те, що є для них благом. Цінності є позараціональними регулятивами. Регульована ціннісними критеріями поведінка в кінцевому рахунку зорієнтована на досягнення максимального емоційно-почуттєвого комфорту, що є психофізіологічним виміром досягнення конкретної цілі, пов'язаної з утвердженням тієї чи іншої цінності. В даному випадку „ціннісна свідомість є провідною формою світогляду” [6, с. 12].

„Ціннісний вимір”, необхідно присутнє тією чи іншою мірою явище суб'єктивної реальності, є якістю, яка не може замінити інші „виміри”, наприклад „істинність”. Добре відомо, що в багатьох випадках неістинні уявлення мають для особистості виключно високу значущість, а істинні – вкрай низьку позитивну чи навіть негативну.

У наш час в силу цілого ряду обставин увага до ціннісного виховання практично зникла, а тому налагодження ансамблю ідеалів і цінностей у більшості випадків пускається на самоплив. Подібне відношення до розвитку вищих регулятивних систем психіки не могло не призвести до негативних наслідків. Починаючи „перестройку”, її ініціатори виходили, судячи з усього, із помилкового раціонального передбачення, що ціннісні структури – це структури „радянської свідомості”. Звідси – їх ідеологія „нового мислення”, – пропаганда „революції в умах”.

Наслідком моральної деградації суспільства стала роздвоєність моральної свідомості, ущербність і односторонність моральної свідомості радянської людини як соціально-історичного типу. Під роздвоєністю маємо на увазі здійснення двох рангових порядків (систем) ціннісних переваг і орієнтацій, одна з яких співвідноситься виключно з порядком (структурою) потягів, устремлень, потреб, а друга – виключно з нормами пануючої в суспільстві моралі, з моральними кодексами оточуючих соціальних груп, із так званими неписаними правилами соціальної поведінки, виробленими елітними соціальними структурами у вигляді ідеологічних стандартів, віддалених від потреб та інтересів власне індивідуумів. Ущербність і односторонність моральної свідомості радянської людини як соціально-історичного

типу полягає в недорозвиненості в ній людської індивідуальності тією мірою, в якій індивідуальна свобода і індивідуальна особистісна відповідальність пригноблялись у радянській людині тоталітарною державою через її ідеологію й спеціальні служби та колективною (класовою, соціально-груповою) дійсністю.

Проблема полягає в розриві між необхідним (нормативним) і існуючим (плинним) становищем речей. Кризою у даному випадку є комплекс до краю загострених проблем, які в тій чи іншій мірі не вирішувалися. В найзагальніших рисах криза сучасної цивілізації полягає в тому, що науковий раціоналізм, технологічний прогресизм і економічний лібералізм, що викликали нові економічні, екологічні, соціокультурні і соціально-політичні процеси, нездатні впоратися з ними, тобто ввести ці процеси в русло безпечного, гармонійного, „дружнього людині”, автаркійного (за Г.С. Сковородою), розвитку. Невідповідністю цільової і ціннісної форм раціональності визначається сучасна технологічна епоха, що вважається глибинною причиною екологічної кризи і взагалі кризою управлінських проблем.

Як ніколи постає питання про аксіологічну безпеку, один із важливих аспектів інформаційної безпеки – своєрідної психологічної складової так званого „соціального почуття” (за А. Адлером – „співпричетності до життя суспільства, не відчуженості від колективного буття і прагнення до кооперації та співробітництва із собі подібними”).

Ключовою особливістю живої системи є рівень її відкритості. Всякий раз виникаючі небезпеки будуть у чомусь унікальні і неповторні, а тому імунна система організму повинна мати здатність виробляти (точніше, творчо винаходити) все нові й нові форми адекватних адаптивних відповідей на загрози. Наприклад, у зв'язку з розвитком світової цивілізації постійно розвиваються нові, раніше невідомі форми загроз і небезпек у зв'язку з чим акценти забезпечення безпеки переносяться у внутрішню інтрапсихічну сферу (феномен „розподіленого управління”). Для збереження соціуму і державності, що забезпечує його життєздатність, головне – забезпечення безпеки від внутрішніх загроз.

Дуже мало людей реально уявляють справжню небезпеку аксіологічної війни. Лише цінності структурно конституують саму громадянськість, саму суб'єктивність індивідуума, а тому їх

зруйнування впливає на всі без винятку напрями життя людини і суспільства виключно знищуюче. Навіть дивно, чому по відношенню до аксіобезпеки в СРСР царював якийсь ідіотичний інфантилізм і вульгарно-механістична сліпота. Керівники країни, та й самі громадяни, наївно вважали, що внутрішній зміст самої людини і підтримуючі його соціальні інститути – щось неважливе і незначуще. Свобода індивідуальності особливою увагою не користувалася, а тому перебувала у глибокому забутті. Переважна більшість громадян були абсолютно байдужі по відношенню до відповідальності всіх і кожного за ефективну морально-психологічну саморегуляцію, психологічне й культурне самовпорядкування. Час показав, що така аксіологічна безпечність вартувала радянському суспільству головного – цілісності й життєздатності.

Зрозуміло, історичний розвиток суспільства немислимий без безперервного процесу трансформації цінностей. Особливо цей ентропійний процес посилюється при відсутності уваги керівництва держави до інституційних каналів підтримки і розвитку ціннісного виховання. Однак та аксіологічна катастрофа, яка характерна для нашого часу, історично безпрецедентна і є результатом добре спланованих цілеспрямованих, системно організованих деструктивних заходів у кращих зразках психологічної війни.

До цих пір процвітає благодушна схильність вважати аксіоліз (від грец. ліз – розпад) [7, с. 392] природним історично зумовленим процесом, закономірно супутнім радикальним оновленням економічних і інформаційних основ життя суспільства. Очевидно, гаразди тут мають зовсім іншу варіативність: вибух краху суспільно-економічної системи радянського суспільства став прямим результатом тотальної розрухи ціннісних систем, що внутрішньо (інтрапсихічно) цементували суспільство на глибинному рівні аж до пластів колективного безсвідомого. Цей крах був наслідком ефективно веденої впродовж багатьох років аксіологічної війни, яка цілком свідомо й цілеспрямовано здійснювалася висококваліфікованими фахівцями в сфері психології пропаганди засобами різних інформаційно-диверсійних заходів. За ведення цієї цілком реальної війни відповідали тисячі співробітників відповідних спецслужб країн, що протистояли радянській системі в період „холодної війни”. Необхідно визнати, свою роботу вони виконали на славу.

Байдужість владою імущих, управлінської й культурної еліти СРСР до проблем прикладної аксіології суттєво сприяли процесу аксіолізу, але все ж таки катастрофа стала наслідком системно організованих дій. Фахівцям прекрасно відомо: в світі взагалі не буває неспровокованих і некерованих конфліктів. Системи управління й інформаційні технології контролю за соціальною динамікою на сьогодні вдосконалені й ефективні настільки, що практично всі без виключення війни, революції і катастрофи (крім хіба що геологічних і кліматичних) створюються умисно і значною мірою керовані (зрозуміло, в інтересах керуючої ними організаційної групи). Так що аксіокатаклізм ні в якому разі не природний наслідок закономірного розвитку подій. Він є результатом досить ефективних операцій психологічного диверсійного характеру, і інша оцінка не лише тхне „страусиною політикою” характерною для неуків і боягузів, але й позбавляє нас всіх можливості виправити нинішній стан справ.

Виступ Білла Клінтона на засіданні Комітету начальників штабів Військових Сил США був наповнений не прихованим торжеством з приводу того, що засобами психологічної війни американцям вдалося домогтися того ж, до чого у свій час закликали два світові „яструби” Трумен і Сталін, які прагнули знищити один одного атомними бомбами. Безатомна перемога дісталася сподвижникам Трумена. Як зауважив Б. Клінтон, результати виграної психологічної боротьби значно вагоміші і радісніші, бо замість атомної пустелі у розпорядження світового капіталу дістався грандіозний сировинний придаток із населенням з повним громадянським і вольовим паралічем. Справді, перший наслідок аксіолізу – зниження рівня громадянської відповідальності, підвищення готовності до зради інтересів свого народу і держави, знищення систем управління зверху донизу, від інтрапсихічних до корпоративних та загальнодержавних. Американцям і їхнім союзникам у результаті психологічної війни вдалося фактично знищити бодай якесь сподіване на успіхи управління пострадянським простором без його нинішнього звертання до сили найновітніших військових засобів знищення. Знову „яструби” і знову небезпека.

За ефективністю аксіоліз перевищує всі мислимі можливості пресловутої нейтронної бомби, що знищує противника і залишає в непорушності матеріальні цінності. У психологічній війні наші противники не лише зберегли для себе землі та свої

багатства, але й одержали в своє розпорядження найбільш талановитих і активних інтелектуалів, готових ревно служити новим господарям. На щастя, людська природа така, що залишає нам можливість відтворити аксіоздоров'я. Але „під лежачий камінь вода не тече”. Без наших власних організованих і свідомих зусиль нинішнє становище не зміниться, а лише погіршуватиметься, бо „психологічна війна – це сукупність різних форм, методів і засобів впливу на людей з метою зміни в бажаному напрямку їх психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, настроїв, мотивів, установок, стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв, суспільної свідомості в цілому” [2, с. 8].

Метафорично битва двох світових систем чимось нагадувала сутичку двох хижаків. Одному з них вдалося, жертвуючи нормальним життям своїх громадян, довівши їх до рівня жебраків, швидко наростити клики і кігті, однак його нервова система набула ознак нестійкості і незахищеності. Ідеться не стільки про якість функціонування засобів масової інформації, скільки про ціннісний простір суб'єктивного світу кожного громадянина. В результаті поразки нервової системи (зокрема через її банальне виснаження) кігті розсипалися, а клики покришилися внаслідок втрати волі до виживання цілісного організму. Метафора із зайвиною прямолінійна, зате вірно відображує сутність того, що сталося. Битва була програна не на ниві технологій, але в суто ціннісному, морально-психологічному плані. І справа тут не в моральній силі представників того чи іншого співтовариства, а в можливостях використання найпідступнішого з видів озброєнь – антиціннісного інформаційного „вірусу” що паралізує глибинні контури управління на рівні кожного з індивідумів.

Результатом аксіологічної війни стала поразка не лише внутрішнього світу всіх і кожного, але й засів нігілістичної зарази на багато поколінь наперед, бо деградував сам соціальний інститут морально-психологічного відтворення громадян (переродження сімейного інституту, системи освіти, інтелігенції). Більшість жертв незримої психологічної війни в чомусь подібні до пресловутих хібакусі – потомків жертв атомного бомбардування Хіросіми і Нагасакі, зовнішньо практично здорових, але внаслідок знищення генетичного апарату приречених на смертельні захворювання.

Основою процвітання і благополуччя держави є не

інформаційна агресія проти інших країн, а сильна внутрішня політика, розвиток моральних принципів і моральних норм, комфортна психологічна обстановка в державі. Незнання практичних шляхів відтворення ціннісного світу громадян і ефективного забезпечення аксіобезпеки пов'язано з нерозумінням масштабу і причин аксіокатастрофи, що в свою чергу визначається причиною нерозуміння організуючої, конструюючої і системоутворюючої ролі цінностей у внутрішньому світі людини і в міжособистісному просторі співтовариств.

Якщо врахувати функції ціннісної системи в житті індивідуумів і груп, то аксіоліз аналогічний СНІДу: непомітно і незворушно знищується головна система імунного захисту, одержує поразку система критеріїв розпізнавання „свого” й „чужого”, „корисного” й „вадливого”, „цілющого” й „згубного”, причому розпад захисних „органів” має каскадний характер, бо всі цінності гетерархічно взаємопов'язані і комплексно конституують одна одну. Спектр його деструктивних наслідків неймовірно широкий – від погіршення вузівської підготовки спеціалістів і зростаючого числа розлучень до зростання злочинності, самогубств і числа юних наркоманів на фоні загального зниження економічної ефективності суспільства в цілому і падіння рівня здоров'я населення.

Звичайно, будь-яка історична подія може розглядатися з різних підходів. Наведемо міркування з приводу аксіокатастрофи, що можлива в Україні деякими виявами. Держава знаходиться в стадії розпаду тоді, коли однією із особливостей є перетворення нації в сукупність індивідуумів, які дотримуються різних вірувань та ціннісних систем і не об'єднаних нічим, крім поваги, в кращому випадку, до вірування інших. Важлива не лише неминучість подібного розвитку подій в Україні, а його необхідність для політичного майбутнього: ідеологічна ціннісна роздробленість, розмежування суспільства, не будучи при цьому атомізованим – найефективніше прищеплення проти тоталітаризму. Необхідно лише, щоб свідомість окремого індивідуума була не розірваною, а цілісною, щоб він був прив'язаним до певного сегменту громадянського суспільства, а не існував „сам по собі”.

Шкода, що національно-культурні цінності знищувались задовго до виникнення навіть зародкових форм реально функціонуючого громадянського суспільства, а розвал економіки і освітніх інституцій остаточно вибив тривкість з-під ніг громадян,

які й гадки не мали, що таке „жити самим по собі”. У даному випадку прийнятні для лікування радянського тоталітарного суспільства аксіологічні ліки були запропоновані в смертельній дозі, завдяки чому країна потерпіла катастрофу і розвалилася в буквальному смислі.

Аксіологічний крах певною мірою був історично неминучим з багатьох причин. Але настав час „збирати каміння”, бо усвідомлення масштабу аксіологічної катастрофи змушує здригатися навіть найчерствіші серця. Важливо усвідомити той факт, що центральним моментом соціально-політичної і техніко-економічної катастрофи є саме поразка в аксіологічній війні. Наукова орієнтація в причинах поразки соціально-політичної системи є запорукою відповідно грамотної практичної організації аксіологічних реконструктивних соціальних заходів. Більш того, сьогоденне пострадянське суспільство перебуває в стані перманентної багатоаспектної кризи. На цьому біфуркаційному переломі історичного розвитку аксіологічна безпека стає причинозначущою для організації бодай початкових конструктивних перспектив розвитку суспільства.

В умовах глибокої й багатопланової кризи суспільство надто сприйнятливе до будь-яких, навіть мінімальних, зовнішніх інтервенцій. Воно відкрите абсолютно до всіх ідейних впливів і фізичних дій. Фактично захист аксіологічної безпеки є системою заходів вищої духовної інстанції, які відповідають за збереження життєздатності і креативності співтовариства – інстанції внутрішньо-психічної, інтимно-суб’єктивної, особистісно значущої, але від цього не менш реальної й об’єктивно існуючої для виживання й розвитку суспільства. Кожна людина в контексті її психіки схильна жорстко й агресивно захищати свої власні цінності. Тому прищеплення соціально прийнятних й індивідуально актуальних цінностей є найпотужнішим лікувальним профілактичним засобом, спрямованим на збереження суспільного здоров’я, включаючи його національний, громадянський, економічний, технологічний, військовий та інші аспекти.

Подібно до ринкового господарства, системи цінностей самі по собі не зародяться і не відновляються – як і в усьому культурному будівництві не обійтися без свідомої творчої волі обдарованих індивідуумів. Подальший деструктивний вплив чужих, нерідко незрозумілих, а то й ворожих нам, аксіосистем,

загрожує остаточно нівелювати й розрушати нас як унікальне, світового рівня співтовариство – українську націю. Рано чи пізно доведеться напруженими зусиллями відновляти все заново, слідуючи заповітам наших предків.

Як тут не згадати євангельську метафору про „наріжний камінь, відторгнутий будівельником”, маючи на увазі будівничих нашої державності і культури! В розпалі азарту творення і діяльнісного самоствердження керівникам різного рангу іноді не вистачає сил та умінь згадати про своїх співвітчизників у їхньому найголовнішому – ціннісному! – вимірі! Будь-яка управлінська дія з необхідністю спирається на внутрішню саморегуляцію керованого суб'єкта та творчу самоактивність підпорядкованого. Про це добре знають талановиті менеджери і вдалі підприємці, але про це не бажають знати ідеологи та чиновники державного будівництва. Таке невігластво дорого обходиться всім без винятку громадянам.

Одними лише зовнішніми засобами сукупність проблем забезпечення національної безпеки не вирішити. За рахунок одних дій спеціальних служб неможливо захистити співтовариство від зовнішньої інформаційної агресії і внутрішніх ентропійних розладів. Суспільство, як і окрема людина в ньому, впродовж життя потребує виховання, що переходить спонтанно на різних вікових рівнях у самовиховання. Кожен поступ суспільств і цивілізацій у часі й просторі, зокрема й нашої України, вимагає більш ефективних правил гри, інших форм соціального співжиття, іншої, досконалішої етики. Із усвідомленням актуальності аксіологічної проблематики в контексті сукупності проблем забезпечення національної безпеки необхідний перерозподіл ресурсів і розстановка акцентів та пріоритетів. При цьому висхідною основою для визначення змісту національної безпеки повинна служити наявність ясно сформульованих загальних національних інтересів як усвідомлених потреб нації в самозбереженні, розвитку і забезпеченні власної безпеки. „Серед багатоманіття українознавчих цінностей на першому місці виявляються цінності смисложиттєві, або екзистенціальні, що становлять основу світогляду людини. Українознавство несе собою, насамперед, вищі цінності або ідеали як зразки, еталони ціннісної орієнтації. Вищими цінностями в українознавстві є концепти, що характеризують соціальну сферу (справедливість,

свобода, патріотизм, власність, етнічна самосвідомість), сферу творчої діяльності (творчість, труд), сферу особистісних стосунків (любов, обов'язок, материнство, батьківство, сім'я, родина, родинність), сферу ідей (релігійних, філософських, наукових ціннісних принципів) тощо. Українознавство охоплює й цінності індустріально-техногенної культури, позначеної прагматичним утилітарно-практичним характером..." [9, с. 171-172].

Невідкладно постає та потребує вирішення проблема ідеологічної та етичної толерантності. Посилення аксіоїмунітету не повинно приводити до закріплення суспільства та припинення інтенсивного культурного розвитку. Необхідно створити суспільну систему, що в інформаційному, кадровому й структурному цілеспрямованні забезпечує гнучке діалогове реагування на зміни загальної світової ситуації. Недопустима в даному разі міжнародна економічна й культурна ізоляція країни, а тому необхідний розвиток як засобів прогнозування аксіологічної ситуації, так і інструментальні технології ефективного міждержавного діалогу.

Існує ієрархія аспектів національної безпеки, що в цілому є синтезом інформаційної (аксіологічної, ідеологічної, концептуальної, інтелектуальної, кадрової) і операційної (фінансово-економічної, оборонної, екологічної) безпеки. Все ж ієрархічно аксіобезпека є вищим рівнем забезпечення національної безпеки. Підтримувати та оберігати її непросто, але в умовах розвитку постіндустріального суспільства достеменно необхідно.

Грубий тиск, навіть інформаційний, всілякі цензурні заборони недопустимі у відтворенні аксіоїмунітету – життєво необхідної цілісної динамічної системи заходів та засобів виховання, забезпечення умов для якої є важливішою функцією держави. У вихованні, як відомо всім освіченим і морально зрілим людям, репресивні засоби неефективні в принципі – глибоко мотивуючі творчу самоактивність індивідуума ціннісні паттерни (спрощені моделі – *франц.*) повинні бути сприйняті свobodно. Цінності необхідні й дійові лише при добровільному й свідомому їх прийнятті в якості внутрішніх регулятивів сприймання, мислення й поведінки.

Література

1. Вільш І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як важливий аспект гуманізації навчання й виховання / І. Вільш

- // Педагогіка і психологія. – 1998. – №2. – С. 23-28.
2. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В.Г. Крысько. – Минск, 1999. – 210 с.
 3. Лобас В.Ф. Семиотические предпосылки эффективности управления / В.Ф. Лобас. – К., 1980. – 123 с.
 4. Макарян Э.С. Интегративные тенденции во взаимодействии общественных и естественных наук / Э.С. Макарян. – Ереван, 1977. – 176 с.
 5. Рибалка В.В. Визначення поняття психологічної культури особистості в аксіологічному контексті / В.В. Рибалка // Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності: Зб. наук. праць. – К.; Харків, 2009. – С. 123-125.
 6. Розов Н.С. Устойчивое развитие и ценностное сознание / Н.С. Розов. – Новосибирск, 1994. – 176 с.
 7. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К., 1974. – 317 с.
 8. Скотний В.Г. Філософія символічного світу. Цінності / В.Г. Скотний // Філософія: Історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 125 с.
 9. Усатенко Т.П. Антропологічні та аксіологічні підходи до проблем українознавства / Т.П. Усатенко // Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності: Зб. наук. пр. – К.; Харків, 2009. – С. 171-173.
 10. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности / Н.З. Чавчавадзе. – Тбилиси, 1984. – 146 с.

Иван Зязюн

Кризис ценностей – катастрофа общества и государства

Аннотация. Ценности связаны с социально-культурным компонентом в качестве квантов общего культурного пространства. Они являются структурным инвариантом разных культур, что определяет не только смысловую специфику конкретной культуры, но и арсенал эффективных адаптационных государственно-общественных стратегий. Историческое развитие общества невозможно без непрерывной трансформации ценностей, их организационной, конструктивной и системно-творческой роли в жизни народов, государств, цивилизаций.

Ключевые слова: ценности, ценностное пространство, трансформация ценностей, культурное пространство, общество, государство.

Ivan Zyazyun

The crisis of values - a catastrophe of society and the state

Summary. Values associated with socio-cultural component as quanta of the common cultural space. They are a structural invariant of different cultures, which determines not only the semantic specificity of a particular culture, but also the arsenal of effective adaptation of state-public policies. The historical development of society is impossible without the continuous transformation of values, their organizational, structural and system-creative role in the life of peoples, nations, civilizations.

Key words: value, value space, the transformation of values, cultural space, society, state.

УДК: 374.013.83

**Лариса Лук'янова,
м. Київ**

ДОРΟΣЛІСТЬ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ АНДРАГОГІКИ

Розвиток неперервної освіти, прагнення реалізувати її досягнення на практиці загострили в суспільстві проблему освіти взагалі й освіти дорослих зокрема. Відбулася радикальна зміна поглядів на цей освітній напрям та його роль як елемента соціального, культурного й економічного розвитку. Інноваційні процеси, що відбуваються нині в усіх сферах суспільства (духовній, соціально-політичній, економічній тощо), визначили необхідність переосмислення як соціально-культурної, так і ціннісної значущості освіти дорослих, оскільки в сучасних умовах основне її покликання можна сформулювати як прагнення допомогти людині вийти з предметного оточення в простір життєвих смислів і цінностей, в світ людської духовності. Освіта дорослих може слугувати одним із засобів подолання соціальних та освітніх проблем, підґрунтям соціального та економічного прогресу.

Соціально-економічну детермінованість розвитку освіти дорослих можна розкрити шляхом аналізу змін у сучасному суспільстві, усвідомлюючи як важливий чинник, складову та